

עיתונים וחדשות - מצוה או איסור

ראשי-פרקים

- א. הגדרת רכילות
  1. דיון בשיטת הרמב"ם
  2. שיטות החינוך, רש"י והמאירי
- ב. כתבות שאינן בגנותו של אישיות או לרעתו
- ג. כתבות בגנותו של אישיות
  1. הגדרת "אפי תלתא" לתוסי' ולרמב"ם
  2. פרסום חטאים בתנ"ך ובספרות רז"ל
  3. דין "המפורסם לעין הכל"
- ד. צדדים חיוביים של עיתונאות
  1. לא תעמוד על דם רעך
  2. השבת אבידה
  3. התקשורת ככלב-השמירה של החברה
- א. מצוות הוכחה שהחוטא יחזור בו
- ב. הרתעה לחוטאים
4. חינויות ידיעת קורות העולם
- ה. בירור התנאי "שמתכוון לשם שמיים ולתועלת"
  - ו. העיתון כ"בעל לשון הרע"
  - ז. הקשבה לחדשות ברדיו לעומת קריאת עיתונים
    1. אפשרות להפסיק ולדלג
    2. יתרון המתכונת המצומצמת
    3. יתרון הממלכתי מעל התחרותי ופופולרי
    4. מסייע ידי עוברי עבירה
- ח. התייחסות הגדולים לעיתונים
  1. החפץ חיים וסייעתו
  2. גישת מרן הרב קוק וצ"ל
  - ט. סיכום

*

ככל שכלי התקשורת משתכללים, הם תופסים מקום יותר מרכזי בחיי החברה המודרנית. הרואה הגדול, מרן הראי"ה קוק וצ"ל, חזה כבר בזמנו את חשיבותו של הוצאת עיתון יומי על טהרת הקודש לחברה הישראלית והשפעתו הפוטנציאלית, ואף ליוה ויעץ בפרטי פרטים איך ליישם רעיון זה בפועל.¹ לדאבונו, המציאות היום היא שהתקשורת נמצאת בעיקר בידיים לא נאמנות. פרשיות רבות, ובראשם "האזנות הסתר", גילו לעין כל את השחיתות, חוסר האמינות והמגמתיות של העיתונות. אך ככל כלי, גם כלי התקשורת הם רק מסגרת של חול (מלשון חלול) שניתן למלא עם תוכן של קדושה או חלילה, ההיפך.

1 עיין לקמן בפרק ח.

במאמר זה, רצוננו לדון בעצם המסגרות של ה"חדשות" והעתונים מבחינה הלכתית. מעבר לבעיות המופיעות לעיתים, הברורות באיסורן - "שנמצא בהם דברי ליצנות, ולשון הרע, ורכילות, ומחלוקת, ודברי כפירה, ומינות, וניבול פה..." (לשון החפץ חיים באגרת שלו על העיתונים²). חוסר צניעות, תמונות אסורות, ועוינות לתורה, ללומדיה, לנאמני ארץ ישראל ועוד - האם קיימת בעיה עם עצם המסגרת, או שמא יש אפילו פגים חיוביות וחיובים הלכתיים בעיתונים? האם מותר לקנות עיתונים היום במתכונתם הנוכחית? האם יש הבחנה בין עיתון "דתי" או "חילוני"? האם יש הבדל בין מני קבוע לבין קונה מזדמן? האם יש הבחנה בין האזנה לחדשות ברדיו לבין קריאה בעיתון? האם מותר לפרסם חטא שנעשה בסתר ומה הדין אם נעשה בפני ג'י? האם מותר להאמין למה שפורסם והאם מותר להפיץ תוכן פרסום ברבים בדיעבד לאחר שנודע ונכתב? אלו דברים מצוה לפרסם? בדברים שמצוה לפרסם, האם משנה אם כוונת הכתב הם לשם תועלת או לשם "עקיצה" או קידום אישי? האם יש לחוש שמא עצם קבלת משכורת מעוות את כוונת הכתב או לא? האם יש מקום להקל בדיני רכילות לעיתונות על מנת לאפשר לעיתונות לתפקד כעין "כלב שמירה" של הדמוקרטיה, הפוליטיקאים והחברה? לשאלות הללו ולאחרות הבאות בעקבותן, ננסה בעז"ה להציע פתרונות לעיון בלבד.

א. הגדרת רכילות

השאלה הראשונה הטעונה בירור היא, האם עצם העיתונאות ודיבור על אנשים אפילו לא בגנותם מוגדרת כרכילות או לא? לכאורה רכילות מוגדרת כ"ריגול" (כבמניין המצוות לרמב"ם ל"ת שא והחינוך מצוה רלו) וכן מוכח מההקבלה: "הולך רכיל מגלה סוד" (משלי יא, יג. ושם כ, יט). לפי זה, אולי יש לחוש שכל גילוי סוד ואולי כל "סקופ" (כלומר, חידוש) עיתונאי אסורה מדין רכילות? וז"ל הרמב"ם (הלי דעות ז, ב):

אי זהו רכיל? זה שטוען דברים והולך מזה לזה ואומר: כך אמר פלוני, כך וכך שמעתי על פלוני אע"פ שהוא אמת, הרי זה מחריב את העולם. יש עוון גדול מזה עד מאוד והוא בכלל לאו זה ("לא תלך רכיל") והוא

2 אגרות החפץ חיים המודפס בסוף סי' חפץ חיים מהד' ירושלים תשל"ד שהועתק מספר מאמרים ומכתבים מהחפץ חיים, אג' מב.

לשון הרע. והוא המספר בגנות חברו אע"פ שאומר אמת, אבל האומר שקר נקרא מוציא שם רע על חברו. אבל בעל לשון הרע זה שיושב ואומר כך וכך עשה פלוני, כך וכך היו אבותיו, וכך וכך שמעתי עליו, **ואומר דברים של גנאי.**

בהשקפה ראשונה עולה מדבריו שההבחנה בין רכילות לבין לשה"ר היא שהראשונה היא המדבר על חברו סתם, לעומת השניה שהיא "המספר בגנות חברו" וע"כ היא יותר חמורה. כך הבין גם הכסף משנה:³ "אע"פ שאין בו גנות לחברו כיון שטוען דברים מזה והולך לזה רכיל מקרי, דכשמו כן הוא שהוא כרוכל המחזר בעיירות, אבל לשון הרע היינו 'המספר בגנות חברו'. כך עולה בשיטת הרמב"ם גם בסוף ה"ל טומאת צרעת שאסור לדבר בתבירו אפילו שלא בגנותו וז"ל:⁴

התבוננו מה אירע למרים הנביאה שדיברה באחיה, שהיתה גדולה ממנו בשנים וגדלתו על ברכיה וסכנה בעצמה להצילו מן הים והיא לא דברה בגנותו ... ואעפ"כ מיד נענשה בצרעת.

גם בספר ארחות צדיקים (שער לשה"ר, ע' רא במהד' ירושלים, תשמ"ו) מקובלת ההבחנה הזאת שלה"ר היא "המספר דברים שגורמים היזק לחברו" לעומת רכילות:⁵ "איזהו רכיל, זה שהולך מזה לזה ואומר: כך וכך שמעתי על פלוני". ואם תרצה לומר שאסור רק כשאומר בגנות חברו, העיקר חסר מן הספר! ואכן, כך מכריע ר"ש גנצפריד בקיצור שו"ע להלכה (ל,א) שמביא את דברי הרמב"ם מלה במלה אך מוסיף מדיליה ע"מ להדגיש: "אע"פ שהוא אמת וגם אין בו גנות הרי זה עובר בלאו". לפי"ז משמע שעצם התחום של עיתונאות הוא רכילות ואסור מדאורייתא!

לעומת כל הנ"ל, רכילות מוגדרת בספר החינוך (מצ' רלו) כאשר "אדם מדבר רע בחברו שלא נלך אליו ונספר לו". כמו"כ מסביר רש"י בפשט המקרא (ויק' יט, טז), "לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק". לפי"ז, יש לומר שעיתונאי שאינו כותב בגנות חברו או לרעתו אלא מדווח על אירועים סתמיים, מה היה או מה אירע, הרי"ז מותר לכתחילה.

3 הבנת בעל המעשה רוקח בכס"מ עיי"ש ודו"ק, למרות שהח"ח לא הבין כך בדבריו, עיי בהמשך.

4 אין ספק, שהרמב"ם לא דייק פה בלשונו להבחין בין לשה"ר לבין רכילות כמו שהבחין בה"ל דעות אלא שימש ב"לשון הרע" כשם כללי לכל סוגי האיסור, ברור הוא שהוא אוסר פה דיבור אף שלא בגנות, כפי שהגדיר איסור רכילות.

5 עיי"ש שמבחין בין רכיל ורכילות, ונראה שמקבל ההבחנה שנכתוב בהמשך בשיטת הרמב"ם.

מעניין שהחפץ חיים הבין כך אף בשיטת הרמב"ם והכסף משנה, שאפשר להקל בסתם דיבורים על חברו שאינם מביאים לשנאה וזק. הוא מדויק ממה שמדגים הרמב"ם (שם, ה' א) את איסור רכילות מדואג האדומי שסיפר לשאול איך עזר אחימלך לדוד בברחו מפניו וכותב (באר מים חיים ריש ה' רכילות סק"ד), "כיון דידע דואג את לב שאול (ששונא ומקנא בדוד) רכיל מיקרי, וכן כתב הכסף משנה". כלומר, אם דואג היה מסיח לפי תומו על דוד, ולא היה יודע שזה יביא להזיקו, לא היה אסור! לכאורה, ניתן לחזק הבנה מקילה זו ברמב"ם עפמשי"כ בפירושו על המשנה (אבות א, יז תרג' הרב קאפח) כאשר מבחין הרמב"ם בין חמשת סוגי הדיבור, וז"ל:

והחלק השני הוא הדבור אשר נאסר והוזהרנו עליו, כגון עדות שקר והכזב והרכילות והריגול והגדופים ... ובכלל זה נבלות הפה ולשון הרע. והחלק השלישי, הוא הדבור המרוחק, והוא הדבור שאין בו תועלת לאדם עצמו לא משמעת ולא מרי, כגון רוב ספורי התמונים מה אירע ומה היה והיאך התנהגות מלך פלוני בארמונו, ומה היתה סיבת מותו של פלוני או עשרו של פלוני, וזה נקרא אצל החכמים שיחה בטלה, והחסידיים משתדלים מאוד להתרחק מדברים אלה.

הא חזינן שהרמב"ם מרחיק דיבורים סתם כעין אלה המדווחים בעיתונות אך אינו אסרם בתור רכילות כי אינם מזיקים וכפי החפץ חיים בהבנת הרמב"ם לקולא. אך קשיא, אם נאמר שרכילות היא רק בדברי גנאי, מאי שנא רכילות מלשון הרע, ומבעל לשון הרע, לפי הרמב"ם?

ועוד, איך נסביר פשט בדברי הרמב"ם המבחין במפורש ביניהם בזה שדווקא לשה"ר (ולא רכילות) היא "בגנות" ועוד, מדוע מדגיש הרמב"ם שנענשה מרים למרות "שלא דברה בגנותו" של משה?

אלא נראה שיש להסביר (ע"פ ב' הגרסאות בערכין טז עיי"ש⁶) שלדעת החפץ חיים, הרמב"ם מבחין בין המדבר בגנותו של אדם (= לשון הרע) לבין המדבר לרעתו (= רכילות). על כן דוגמתו לרכילות היא מדואג האדומי שסיפר על אחימלך דברים שאחימלך היה מתגאה בהם. הרי אחימלך חשב שעזרתו לדוד, חתנו של המלך, תמצא חן בעיני שאול וודאי לא הוי בגנותו.

6 ז"ל הגמ' שם: "לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו שמתוך טובתו בא לידי [רעתו] (גנותו)".

אך מ"מ, ידע דואג שדווחו לשאול יהיה לרעתו של אחימלך⁷ וע"כ הוגדרה "רכילות". כמו"כ יש לדייק בדברי הרמב"ם על אודות מרים שהוא מדגיש מסירותה ואהבתה למשה ושהיא "לא דברה בגנותו אלא טענה שהשותו לשאר הנביאים", ר"ל בעיני אחרים, וע"כ נקרא לרעתו ואסור משום רכילות, (השווה להגדרת החינוך: מדבר רע בחברו, מצוה רלה).

לפי זה, רכילות היא דרגה בינונית בין לשון הרע, דחמיר טפי כלשון הרמב"ם (שמדבר בעצמו בגנות חברו), לבין אבק לשון הרע (שע"י דבורו בטובת חברו גורם לשונאי "שיספרו בגנותו") שנאסר רק מדרבנן. לעומתם, ברכילות, הוא עצמו מספר דברים שיישמעו לשומע (צד שלישי) כגנותו של מי שמדובר עליו ונמצא שדבוריו הם לרעתו ממש. על כן רכילות אסורה מדאורייתא, דחמור טפי מאבק לשה"ר, אך יותר קל מלשון הרע, דלא הוי בגנותו של חברו אלא לרעתו⁸. לפכ"ז נראה לכאורה שמקל הרמב"ם בדוות אירועים סתם שאינם לגנותו ולא לרעתו של חברו.

אלא דמ"מ קשיא, שהמעין ברמב"ם ידייק שיש הבחנה אחרת בין מה שמתיר בפיהמ"ש (למרות שזה "מרוחק" ולא רצוי) לבין מה שאוסר ב"יד החזקה". בהל' דעות, הרמב"ם מדגים כרכילות בזה"ל: "כך אמר פלוני, כך וכך שמעתי על פלוני". אך בפיהמ"ש מתיר "הדבור שאין בו תועלת לאדם עצמו... כגון רוב ספורי ההמונים מה אירע ומה היה, והיאך מלך פלוני בארמונו, ומה היתה סיבת מותו של פלוני או עושרו של פלוני".

נראה ברור לענ"ד שכאשר התיר הרמב"ם, הוא בחר במכוון דוגמאות של דיבורים על נושאים הרחוקים מהמדבר, שאין בהם "אינטרס" אישי עבורו, כגון מלך או עשיר, סיבת מותו של פלוני וכדו'. לעומת זאת, כאשר האדם והנושא הם קרובים ומוכרים למדבר ("כך אמר פלוני" "כך וכך שמעתי על פלוני") הרמב"ם בהל' דעות אוסר. כך עולה גם משתיקתו של הרמב"ם בפיהמ"ש מהמקרים הללו השכיחים יותר, שכנראה הוא אוסרם מדין רכילות, הסוג השני של דיבור.

7 כן מוכח מהפסוקים (שמ"א פכ"ב) שהיה מתרעם שאול על עבדיו "כי קשרתם כולכם עלי וכו'", "כי הקים בני את עבדי עלי אורב היום הזה" וכתב "וייען דואג וכוני" וכן מוכח מתהילים נב, "למנצח משכיל לדוד בבוא דואג האדומי ויגד לשאול ויאמר לו בא דוד, אל בית אחימלך. מה תתהלל ברעה גבור... הוות תחשוב לשונך כתער מלוטש עושה רמיה".

8 כך נראה גם בהבנת הח"ח בדברי הכס"מ ודלא כהבנת המעשה רוקח דלעיל בהערה 3.

הוא מתיר לומר "מה אירע ומה היה" (פהמ"ש) כי זה לא מתייחס לאדם או כשהאדם רחוק כבארמונו של מלך, אך אוסר לומר "מה עשה פלוני" (דעות ז, ב) ו"מה אמר פלוני" (שם ז, א) שמשמעותם פרטים אינטימיים הידועים לו מהיכרות אישית. כל זה, לדעת הרמב"ם אסור למרות שאינו מדבר בגנותו ואף לא ברעתו של המדובר (!) וכמו שכתבנו מלכתחילה בהבנת פשטות דברי הרמב"ם לחומרה!

הבחנה זאת, שאומרת דחמור יותר הדיבור בנושא קרוב מאשר דיבור בנושא רחוק מצאנו גם בגמ' ע"פ גרסת השאלות דר' אחאי גאון (שאלתא פת, ע"י בס"ק כט בפ"י הנצי"ב) שגרס בזבחים (פח, ב) "הא דאהני ממעשיו (אצלנו הגרסה: "מעשיו") והא דלא אהני ממעשיו".

כלומר, ככל שיש יותר אפשרות של "תועלת" מחמת קרבת הנושא חמיר טפי. כמו"כ פ"י הרדב"ז במפורש שהמדבר לשה"ר ואין לו בזה הנאה כלל, קל טפי מהנהנה ממעשיו.⁹

הסברה בהבחנה זו של הרמב"ם הגיונית ביותר. האפשרות שיזיק האדם בגינוי או הרעה לחברו הרבה יותר קרוב כאשר מדובר באדם מוכר, שמהווה תחרות, איום ומקור לקנאה כמשי"כ המאירי בחיבור התשובה (ע"י 95 במהד' סופר)¹⁰.

משא"כ כשמדובר על מלך וכדו' שלא שייך בו תחרות או קנאה, וכמשי"כ האבן עזרא בענין "לא תחמוד" שאין הכפרי תומד את בת המלך.

נלע"ד שכך הבין גם המאירי (שם עמ' 92) בשיטת הרמב"ם שמקשה על מה שסווג הרמב"ם (הלי' תשובה ד, ה) את הרכילות בין הדעות (= המידות) שהנמשך אחריהן מתקשה לפרוש מהן ולכן תשובתם מעוכבת. תמה המאירי איך רשם הרמב"ם את הרכילות כמדה רעה בלבד, ביחד עם "בעל חימה, בעל מחשבה רעה, והמתחבר לרשע" "שאין בהם גוף עברה" (לשון המאירי, ע"י 75) ולא ברשימת הדברים שהם עבירה גופא!

ויש להקשות על תמיהתו של המאירי, וכי עלה על דעתו לומר דאישתמיט ליה מהרמב"ם בהלי' תשובה מה שכתב לפני"כ בהלי' דעות ובספר המצוות

9 שו"ת הרדב"ז סי' א' שע"ד, סי' א' בלשונות הרמב"ם. למרות שכי' הרדב"ז הבחנה זאת אליבא דראב"ד, הא חזינן דסברה זו עולה יפה גם ברמב"ם. לפ"ז צריכים להבין את מחלוקת הרמב"ם וראב"ד כהפרשנים האחרים, ואכמ"ל.

10 סברה דומה כותב מרן הרב זצ"ל ב"חזון הצמחונות" פסקה יא דמהאי טעמא נוח יותר להטיב לבע"ח מאשר לבני"א שהם מתחריו.

ובפירוש המשניות, שרכילות היא אסור מדאורייתא! ודאי שזאת לא הבנתו ברמב"ם. אלא צ"ל, דלמרות שראה המאירי שהרמב"ם אוסר רכילות מדאורייתא בהלי' דעות אף כשאינו בגנותו של אדם, הוא ראה גם שהרמב"ם אינו אוסר ללכת רכיל באותה מידה (כשאינו לגנות) כשמדובר על מלכים, עשירים ורחוקים.

לזה התכוון הרמב"ם בהלי' תשובה כאשר הוא מגדיר רכילות כזאת כמידה רעה אך אינו אסור (וכמשי"כ בפי"המ"ש). בזה חולק המאירי על הרמב"ם ואומר, שאע"פ שאין פה עבירה גופא (כי יש פה ב' התנאים: אינו בגנות ומדובר על אדם רחוק שאינו מתחרו) "אי אפשר שידמה היותו (הרכיל) בלתי חוטא כלל". אך כאמור, חולק הרמב"ם וס"ל שלמרות שרכילות אסורה מדאורי', יש מקרה שהרכיל אינו עובר על העבירה גופא ובכ"ז נחשב כמידה רעה מאוד.

הבנה זו בשיטת הרמב"ם מיישבת מה שכתב בפהמ"ש (שמותר לספר בבי' תנאים - כשאינו בגנות חברו, וכאשר מדובר על אדם רחוק), ובהלי' דעות (שהבחנה היא דרכילות איננה בגנות חברו, ר"ל הקרוב, ולשה"ר היא בגנותו אך שניהם אסורים), ובהלי' תשובה (שיש סוג רכילות שמותר מדינא אך היא מידה רעה, ר"ל דיבור על מלכים וכדו' שהינם רחוקים ואינו מדבר בגנותם), ובהלי' טומאת צרעת (שמרים נענשה למרות שלא דברה בגנותו של משה, דבכ"ז אסור כי הוא אדם "קרוב"), בעז"ה.

אם נסכם את הבנתנו בשיטת הרמב"ם בני"ד, הוא מחלק בין ג' רמות:

1. לדבר על אדם "רחוק" שלא בגנותו ("מה אירע ומה היה והיאך התנהגות מלך פלוני בארמונו") היא מידה רעה.
2. רכילות היא לדבר על חברו הקרוב אף שאינו בגנותו או לרעתו ("כך שמעתי על פלוני") וזה אסור מדאורייתא.
3. לשון הרע היא לדבר בגנותו של חברו, וזה עוון גדול יותר.

ג. כתבות שאינם בגנות אישיות או לרעתו

בני"ד, לגבי חדשות ועיתונים, עולה שאף אם קבלנו את הפירוש המתמיר בדברי הרמב"ם והכסף משנה (כמשי"כ בקצור שלחן ערוך, הדעה הראשונה במעשה רוקח, וכן דייקנו בהבנת המאירי ברמב"ם), שאוסר כל רכילות בחברו אף שאינו בגנותו, בכ"ז יתיר הרמב"ם מדינא (למרות שזה מגונה ומרוחק) לכתוב ולקרוז עיתונים שכותבים על מלכים, עשירים וה"ה גם על פוליטיקאים ושאר אנשים ה"רחוקים" (שאינם מתחריו ואינו מקנא בהם). כ"ז בתנאי שלא

יכתבו בגנותם (אא"כ היא לתועלת וכמו שנבאר בהמשך) אלא ב"התנהגותם, מה אירע, ומה היה" וכו'. כאמור, המאירי יחמיר אף בכה"ג.
 כל שכן לשיטת ספר החינוך ורש"י והבנת המקילים בשיטת הרמב"ם שמתירים לדבר אף בחבירו "הקרוב" כל זמן שאינו בגנותו או לרעתו שיש להקל בני"ד. ובפרט שכך הכריע מרן החפץ חיים בשיטת הרמב"ם והכסף משנה להלכה ולמעשה לקולא, שאיסור רכילות היא רק כשמדבר לרעתו של חבירו.

ג. כתבות בגנות אישיות

1. הגדרת "אפי תלתא" לתוסי' ולרמב"ם

עד כה דנו בכתבות סתמיות על אנשים, והנחנו כאילו כתבות בגנותו של אדם הן אסורות לכתוב ולקרא בעיתונים ולכאורה גם אסור להאמין ולהפיץ. אכן, פוסק החפץ חיים דמה שאסור לספר ליחיד, ק"י שאסור לפרסם ברבים (כלל, ב,א) מיהו, נראה שאף פה אין ההלכה חד-משמעית לאסור. ידוע הכלל דאיתא במס' ערכין (טז) "כל מילתא באפי תלתא לית ביה משום לישנא בישא", וכן פסק הרמב"ם (דעות ז,ה):

ואם נאמרו דברים אלו בפני שלושה, כבר נשמע הדבר ונודע. ואם ספר הדבר אחד מן השלושה פעם אחרת, אין בו משום לשון הרע.

ידועה גם מחלוקת הראשונים בהיתר זה של "אפי תלתא" (פי בפני שלושה). לעומת שיטה זאת של הרמב"ם, שיטת התוספות (שם) היא לתומרה - שלא נאמרה קולא זו אלא בדבר הנשמע לבי פנים כגון "נורא ביה פלניא" (שהאש בבית פלוני תמיד דלוק, ופרש"י דמשמע דעשיר הוא), דאם אמרו בפני ג', בודאי אינו מתכוון ללשון גנאי, דוודאי יבוא הדבר לאוזניו. לדעת התוסי', לא שנה לשה"ר שנאמרת בפני ג' או בפני א', היא תמיד אסורה.

גם הרמב"ם שמרחיב את ההיתר של "אפי תלתא" להקל בלשון הרע, התנה היתרו בתנאי "שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר". פירש הכס"מ: "דדוקא אם יבוא במקרה לדבר בענין, אינו אסור לאומרו, אבל שלא יתכוין לגלות הדבר יותר".

לכאורה, פשוט שמטרתו של עיתון היא דוקא לגלות ולפרסם לכמה שיותר קוראים, ובודאי שאינו דיבור "במקרה". לפיכך היה נראה שכתבות בגנותם של אנשים אסורות, הן לשיטת התוסי' ואפילו לשיטת הרמב"ם, ואין פה היתר "אפי תלתא" לכולי עלמא.

2. פרסום חטאים בתנ"ך ובספרות רז"ל

מיהו קשיא טובא ממקומות רבים בתנ"ך, בחז"ל ובספרות הרבנית שמגנים קבוצות של אנשים ואף יחידים במפורש בשמותיהם. בכלל איך הותר לפרסם חטאיהם של אבותינו בתנ"ך - והרי זה לשון הרע?!

כמו"כ מצאנו בחז"ל בכמה מקומות, למשל כשדיברו בגנות בני חוזהא שהיו מעונגים וכן "נהרדעא נשקיק מני ככיד" (אם מי שהוא מנהרדעא ינשק אותך - עליך לספור את שיניך). וכן צוה רבי לבניו "אל תדורו בשכנציב משום דאינשי ליצני נינהו ומשכי בליצנותא" (פסחים קיב,ב). מצאנו גם מאמרים רבים בגנותם של גברים, נשים, יושבי כרכים וכדו' וגם בגנות דמויות כגון שמאי (שבת לב,ב) רבן גמליאל (ברכות כב), ר' זכריה בן אבקילס (גיטין נו) ועוד.

אף מצאנו מדרשים שמגזימים¹¹ או מספרים על עברות אצל דמויות התנ"ך מעבר למש"כ בפשט. למשל, שיוסף שכח את תלמודו במצרים (בי"ר פו,ה) או שאליהו בא על האשה הצרפתייה (ילק"ש מל"א פי"ז) וכיו"ב בהרבה מקומות. אף מצאנו לאחר שר' עקיבא דרש שצלפחד הוא המקושש עצים, טוען כנגדו ר"י בן בתירא: "עקיבא, בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין. אם כדברך התורה כסתו ואתה מגלה אותו! ואם לאו, אתה מוציא לעז על אותו צדיק!" (שבת צו,ב).

תחום נוסף המלא בהערות גנאי וכדו' על דמויות מפורסמות הוא ספרות האגרות והשו"ת. העובר על יומניהם או אגרותיהם של רבנים שיצאו לאור נתקל לא פעם בבעיה של לשון הרע, והוא שואל את עצמו איך הרשו תלמידיו לפרסם את הדברים הללו? (עיי' למשל שו"ת מהרי"ק שורש קפו, ואגרות הראי"ה אגי תרלג, אגי שנה וכיו"ב).

איברא, כשחז"ל סיפרו לנו על התנהגותם הרעה של כמה אנשים במשנה ופרסמום לגנאי, הוסיפו את נימוקם: "שם רשעים ירקב" (יומא לח) (וכן תירץ הרב אבינר בעטורי כהנים 82 עמ' 27). אך האם ברשעים עסקין כשמדובר על אבותינו יעקב ויוסף, על אליהו הנביא, רבן גמליאל, שמאי וכדו', ח"ו! אחרים תרצו (פלא יועץ, ערך לשה"ר) על דרך שאמרו: "מצוה לפרסם את החנפים" (יומא פו,ב) או ש"מותר לדבר לשה"ר על בעלי מחלוקת" (ירוש' פאה פי"א). אמנם כאמור הא חזינן דאי אפשר לתרץ הכי במקרים רבים.

11 עיי' בדברי המח"ץ חיות בהקדמתו בעין יעקב עמ' XXI, במהד' ניו יורק, תשל"א ושם עמ' XV בדברי אברהם בן הרמב"ם.

בהקשר נדוננו, יש להוסיף ולשאול: מאי שנה הדוגמאות הללו המופיעות בתנ"ך ובספרות האחרונים בגנותם של אנשים, מפרסום כתבות כעין אלה בעתונות? ואם יש טעם להתיר, אולי אפשר להתיר מהאי טעמא נמי בתחום התקשורת.

3. דין "המפורסם לעיני הכל"

מי שמעיין היטב בדברי החפץ חיים ימצא חילוק חשוב המסביר את רוב ספורי הגנאי המוזכרים בתנ"ך וברז"ל, וז"ל (ד, מא):

אין להביא ראייה... ממה שאמרו ב"ערכי פסחים" שצוה רבי לבניו: "אל תדורו בשכנציב משום דליצני ניהו ומשכי בליצנותא", דאפשר שזה היה מפורסם לעין הכל ובוזה לא שייך לשון הרע.

וכן בכלל ה"סיק ח":

ולא תקשה על זה מהא דאמרו בב"ק (ק"ז): "א"ל ר' יוחנן: "ארי שאמרת נעשה שועל" דלא חידש שם ר' יוחנן כלום במאמרו זה דבלאו הכי ראו כולם.

היתר זה, שאין דין לשון הרע בדבר המפורסם כבר אינו מדין אפי תלתא אלא דין בפני עצמו ששכיח הרבה יותר. וכן מוכח ממש"כ החפץ חיים (כלל ב, א, עמ' נ במהד' ירושלים, תשל"ד):

ואם מיירי דהוא חרפו ברבים ונתפרסם הדבר בלאו הכי, ולהכי מתיר התוס' (!) לגלות, אם כן, אפילו שלא באפי תלתא נמי מותר.

כלומר, אף לשיטת התוס' המחמירה באפי תלתא, מותר בכח"ג שכבר התפרסם ברבים.

אמנם קשיא לשיטת הרמב"ם שכתב דהיתר אפי תלתא הוא משום "שכבר נשמע ונדע הדבר" (דמשמע "שמפורסם" כנ"ל) ובכ"ז הוא אוסר אם מתכוון להעביר הקול ולגלותו יותר! אלא שכבר תירץ הרב שלמה אבינר (עטורי כהנים גל' 82 עמ' 17): "יש לפרש כוונת הרמב"ם שהדבר נשמע ונדע בכח אעי"פ שלא נשמע ונדע בפועל (דאז אסור א"כ מלא כל תנאי אפי תלתא), והוי מילתא דעבידא לאיגלווי, ונחשב כדבר גלוי, אבל אם כבר גלוי גם שאר ראשונים מודים. (לפי זה) יש לדון שאז לא תהיה ההגבלה שכתב הרמב"ם: יחוא שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר! שזה נאמר רק לגבי אפי תלתא אבל בדבר המפורסם יהיה מותר, כגון רבי לגבי אנשי שכנציב, שאמנם שם זה גם היה לתועלת, אך החפץ חיים לא הביא נימוק זה, רק שזה היה מפורסם".

גם אם נאמר שקשה להכניס חילוק זה ללשון הרמב"ם¹², הא חזינן שהחפץ חיים ס"ל במפורש דשרי בדבר המפורסם לשיטת התוס'. א"כ, יש לומר דשיטת הרמב"ם שמקילה באפי תלתא (לכלול לשה"ר) מחמירה בדבר המפורסם (כי אינו מחלק בין הב' ואוסר אם כוונתו לפרסם), ולעומתו, שיטת התוס' שמחמירה באפי תלתא (להתיר רק כשמשמע לב' פנים) מקילה בדבר המפורסם - אף אם כוונתו לפרסם דהא לא הזכירו תנאי זה כלל. ואם בפלוגתא אפי תלתא דעת הח"ח נוטה לשיטת תוס' (כלל ב', סוף סק"ג) יש לומר דאפילו אם הרמב"ם לא מקבל את ההבחנה הנ"ל (בין אפי תלתא ודבר המפורסם) לא איכפת לן דקיי"ל כתוס' בין לחומרא ובין לקולא דיש להתיר דבר המפורסם לעין כל וכמשי"כ החפץ חיים.

עפכ"ז, בעז"ה, יש להבין את האירועים והמאמרים שהזכרנו לעיל בגנותם של אנשים בתנ"ך, בחז"ל ובספרות רבותינו, שהמספר דבר המפורסם לעיני כל אינו עובר בלשון הרע (בדומה לזה תירץ גם הפלא יועץ בתרוצו הב' ערך לשה"ר)¹³. כמו"כ, עפכ"ז ניתן להתיר כתבות בתקשורת אף בגנותם של אנשים, כל זמן שהדבר כבר מפורסם. מיהו ברור שאין פה היתר להיות בעל ה"סקופ" דהיינו המפרסם הראשון המגלה לעין כל מה שלפני כן היה רק בגדר סוד או אפילו "אפי תלתא"¹⁴. ברם, כל זמן שבמציאותנו היום בדיעבד מלאכה זו "נעשית ע"י אחרים", לאחר הפרסום, מותר גם לעיתון דתי לסקור את האירוע ולקורא הדתי לקרוא.

יש להוסיף שגם במדינת ישראל מתוקנת כשבעז"ה הכל יתנהל ע"פ הדין והמוסר האלוקי, וכתבים ישראלים לא יגלו ויפרסמו את ה"סקופים" לגנאי, מלאכה זו עדיין תיעשה ע"י הכתבים הזרים, "CNN" וכדו', וממילא המציאות ההלכתית לא תשתנה. מה עוד, דעינינו רואות שכפי מידת שכלול הטכנולוגיה

12 דלא משמע הכי. ועוד דיש להקשות ממש"כ הרמב"ם על מעשה מרים דכתיב "ותדבר מרים ואהרן במשה על אודות האשה הכושית אשר לקח כי אשה כושית לקח" דהא עובדה זאת גלויה לכל ובכ"ז נעשה. וי"ל דדוקא מהאי טעמא כתב הרמב"ם שהעבירה היתה במה שהשוותה אותו לשאר הנביאים, ולא ע"ז שלקח כושית.

13 כמובן זה לא מתרץ את כל האירועים ומאמרים שלא היו מפורסמים לעיני כל ואנו זקוקים עדיין לתירוצים האחרים שהזכרנו - שמדובר על בעלי מחלוקת או חנפנים, או ללמד תשובה, או לתועלת ובוודאי קיימו חז"ל את התנאים הדרושים להתיר בכה"ג.

14 יש לעיין אם העושה מעשה בפני ג' נקרא אפי תלתא אם העושה סומך על חבריו שלא יגלו את מעשיו, ועי' בסי' אורח מישרים לר' מנחם טרינוש, סי' ח סקט"ז.

והתקשורת, יותר ויותר דברים יהיו "מפורסמים לעין כל", גם בלי מאמץ מכוון "להעביר הקול ולגלותו יותר".

עד כה דנו בצד האיסור שבכתבות בגנותו של אישיות מסוימת, אך כפי שנראה, ייתכן שכתבות כעין אלה תיחשבנה לעתים אף לדבר מצוה וחובה.

ז. הצדדים החיוביים של העיתונאות

1. לא תעמוד על דם רעך

מעניינת העובדה שכבר עם ציוויו של האיסור "לא תלך רכיל בעמך", מיד הוזהרנו בהמשך הפסוק: "לא תעמוד על דם רעך, אני ה' (ויקרא יט, טז). סמיכות ב' הציוויים נדרש באור-החיים:

לצד שצוה על הרכילות התנה בו שלא יעמוד על דם רעך שאם ראה כת אחת שרוצין לרצוח חייב להודיעו לבעל דבר כדי שיציל נפשו ולא יאמר הרי זה רכילות... וצא ולמד ממעשה גדליה בן אחיקם שגילו לו וכשלא חש היה מה שהיה.

לענין, י"ל שגם ספר החינוך דורש סמיכות זאת כשפוסק מיד עם הגדרת המצוה (מצ' רלו) וז"ל:

שלא לרגל. שנמנענו מרכילות שנא' "לא תלך רכיל". והענין הוא שאם נשמע אדם מדבר רע בחברו שלא נלך אליו ונספר לו "פלוני מדבר כך וכך" אלא אם כן תהיה כונתנו לסלוק הנזקין ולהשבית ריב. הרמב"ם בספר המצוות (ל"ת רצז) מרחיב במפורש את האיסור "לא תעמוד על דם רעך" לכלול כל הפסד או נזק שיכל למנוע מחברו, וז"ל: הוזהירו מלהתרשל בהצלת נפש אחד כשנראהו בסכנת מוות או הפסד... או לדחות ממנו נזק... כי הוא רואה ממון חברו אבד והוא יכל להחזירו אליו...

עפ"י פסק הרב יעקב ברייש בשו"ת חלקת יעקב (ת"י סי' קלו) שמצוה וחובה לגלות לארוסה שחתנה לעתיד תולה במחלת הסרטן ושלא יחיה יותר משנה או שנתיים. השותק בכח"ג עובר בלאו דלא תעמוד על דם רעך אף שהוא מציל מנזק בלבד ולא דוקא במציל נפשות ממש, תשובתו הובאה בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' יג).

בדומה לזה פסק ה"ר עובדיה יוסף שליטי"א בשו"ת יחיה דעת (ח"ד סי' ס) והר"א ולדינברג בשו"ת ציץ אליעזר (שם) "שחובה על רופא לגלות לשלטונות המתאימים (כגון משרד התחבורה, צה"ל והמעביד), כשהוא מגלה אצל חולה

מתלה סמויה, כגון ליקוי בראיה, אפילפסיה וכדו', כדי שישללו את רשיון הנהיגה שלו וכדו'.¹⁵ נמצא, שלמרות שבועת הרופאים והאתיקה המקצועית חובה להלשין כדי להציל אחרים מסכנה וה"ה אף להציל מנזק ממוני.

בזמן הזה, "שליחות מצוה" זו מתקיימת בפועל ע"י העיתונות. בגילויים שפלוגי חשוד ברצת, ואלמוני העלים הכנסות מפקידי המס, שראובן אינו ישר ושחברה מסויימת הולכת לפשוט את הרגל, מקיימים מצוות לא תעמוד על דם רעך ומזהירים את הרבים לפני שייכנסו בשותפות עסקית או אישית עם אותו אדם או חברה.

ואם מצוה להציל את חברו מנזק גופני או ממוני, כל שכן שאסור לעמוד על דמי הרבים, וז"ל בעל הערוך השלחן (חו"מ תכו, א):

הרואה את חברו טובע במים או ליסטים באים עליו או חיה או שאר **מין צרה** ויכול להצילו בעצמו או לשכור אנשים להצילו, ולא הציל, או ששמע שונאים מלחשים **לעשות לו רעה** ולא הודיעו או שידע שאנס רוצה לאנסו לחברו והוא יכול לפייסו ולא פייסו **וכן כל כיוצא בדברים אלו**, עובר על "לא תעמוד על דם רעך"... וכל שכן שמחוייב להציל את חברו **מכל תקלה ונזק** שאחרים רוצים להכשילו, **וכל שכן שמחוייב להציל נזק לרבים** או אפילו ליחיד, מחוייב **למחות** אם ביכלתו למחות.

נמצאנו למדים שלא רק שאין פה איסור רכילות אלא אדרבה **מצוה וחובה למחות ולפרסם** בכח"ג, ולא שנא להציל יחיד או להציל רבים, ולא שנא אם מציל דם או דמים או כל נזק וצער.

קל וחומר בן בנו של קל וחומר שמצוה לעתון לפרסם החלטות ממשלתיות שיזיקו ליחיד או לרבים או שיסכנו פלגים מן הצבור, אף שהממשלה רצתה לשמור את תכניותיה בסוד. ה"ה נמי מצוה וחובה לפרסם קלקולים או אינטרסים אישיים של שרים או ראשי ממשלה או אנשי צבור שישפיעו על מדיניותיהם בנושא מסוים שירע או יזיק לחלק מסוים של הצבור.

2. השבת אבידה

יש פוסקים שהעלו מסקנות זהות לחייב הלשנה ופרסום מדין השבת אבידה. וז"ל הרב ישראל איסר (מגדולי הרבנים בוילנה, מח"ס תוספת ירושלים, אשי

¹⁵ שאלה ותשובה דומה מצאתי גם אצל ר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תתי"ג בשנשאל על אודות מסירת נהג ישראלי בלתי אחראי לשלטונות. אך כל דיונו שם הוא מצד הצלת נפשות מסכנה ואינו מתייחס להלשנה להציל ממון.

ישראל ועוד) בספרו פתחי תשובה על או"ח (סי' קנו מצוטט בציץ אליעזר חט"ו סי' יג) :

וראיתי להזכיר פה ע"ד אשר כל ספרי המוסר הרעישו את העולם על עוון לשה"ר, ואנכי מרעיש העולם להיפוך עוון גדול מזה וגם הוא מצוי יותר, והוא מניעת עצמו מלדבר במקום הנצרך להציל העשוק מיד עשוקו. דרך משל במי שראה באחד שהוא אורב על חברו בערמה על הדרך במדבר להרגו או שראה מחתרת בלילה בביתו או בחנותו. היתכן שימנע מלהודיע לחברו שיזהר ממנו משום איסור לשון הרע! הלא עונו גדול מנשוא שעובר על לא תעמוד על דם רעך. וכן בענין ממון הוא בכלל השבת אבידה. ועתה, מה לי חותר במחתרת או שרואה משרתו גונבים אותו בסתר או שותפו גנב דעתו בעסק או שחברו מטעהו במקח וממכר או שלווה מעות והוא גברא דלא פרענא הוא. וכן בענייני שידוך והוא יודע שהוא איש רע ובליעל ורע להתחתן עמו, כולן בכלל השבת אבידת גופו וממונו וכו'.

3. עיתונאות כמיסוד מצוות הוכח תוכיח - כלבי השמירה של החברה

דוגמא להוראה מעשית ע"פ העקרונות הללו נמצאת במאמרו של הרא"י אונטרמן ב"התורה והמדינה" (כרך ט' עמ' כג) בשם שו"ת נתיבות שמואל (נתיב ט"ז)¹⁶ שכתב: רואה חשבון בשכר שהרגיש שהמזכיר של חברה יהודית מועל בכספים ומזייף הפנקסים בהתאם, וגם לאחר שהוכיחו על פניו והתרה בו שאם לא יחזור בו יפרסם את הדבר ברבים, הכל ללא הועיל. אז רשאי ומצוה לרואה החשבון לפרסמו ולביישו ברבים, כשאי אפשר להציל רכוש החברה בעניין אחר, שהרי הוא "מחוייב לעמוד על המשמר ולמנוע נזק כספי החברה והוא גם כשומר שכר על כך" (לשון ה"ר עובדיה יוסף שם).

כמו כן, יש מקום לומר שבחברה המודרנית העיתונות מופקדת לעמוד על המשמר למנוע נזק מהחברה וכעין שומר שכר כנ"ל. בדומה לזה כתב הרח"ד הלוי שליט"א (עשה לך רב ח"א, סי' ע) שדין "המודיע ומלשין" "הרי הוא כשוטר" כשגלוי וידוע לנמסר מי מסרו.

16 ומובא להלכה בשו"ת יחוה דעת ח"ד סי' ס.

אין ספק שפחדם של הפוליטיקאים מהעיתונאות שמא יגלו את קלקולם לעיני כל, הוא מונע חשוב משחיתות ומדרבן מרכזי להמרץ אותם למלא את תפקידם בנאמנות.

ברוח דומה כתב רבינו יונה (שיטה מקובצת ב"ב לט) וז"ל:

עבירות שאוחז בהם ועושה אותם במזיד, ועודנו מחזיק בהם ולא במקרה, אבל הם מדרכיו ולימודו, מצוה לגנות בפני כל אדם שנא': עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בו, וכדי שיתרחקו בני אדם מדרך רשע... וכדי שישבו גם הוא מדרכיו ויתקן מעשיו, על זה אמרו כל מילתא דמיתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא ומותר לו לאמרה אם הוא יודע שהדבר אמת. דאילו בפני א' או ב' אמר הדבר, מיחזי דמשום לישנא בישא קאמר, לפי שהוא רוצה ליתן פגם בחבירו ונהנה לספר לשה"ר, אבל כשאומר בפני שלשה דבפרהסיא הוא יש לתלות שהוא מתכוין שיגיעו הדברים לאזניו ויתקן מעשיו, כגון שיודע בו שאינו מקבל תוכחתו ולא יוסר בדבריו, וכדי שישמע שבני אדם מרגנים עליו יתכן שישבו מדרכיו. ועוד, שיזהרו הבריות מללכת בדרכיו כשהן שומעין שהבריות מגנים פועלי האון.

כמו תפקיד הנביאים בימי קדם¹⁷, מקצוע העיתונאות ממסד את מצוות הוכח תוכיח ומקיים את "מצוות אפי תלתא" בבי הפנים שזכרו ע"י רבנו יונה בצורה יעילה להפליא:

1. הוכחה לעבריין שיחזור בו.

2. הרתעת עבריינים פוטנציאלים להבא.

יתכן אף לומר שבמציאות דורנו - עם רגישותם של הפוליטיקאים והרתעתם מהוכחת התקשורת ותלות חייהם הפוליטיים בכלים הללו - יש לכל איש צבור דין כמי שמוכח וקיבל התראה מראש. כלומר, שיהיה מותר לכתב לגלות "סקנדל" ולהוכיח את העבריין ברבים מבלי להוכיחו באופן פרטי. שהרי אם קודם נחייב את כל הכתבים להוכיח את העבריינים באופן אישי, נאבד את גורם ההרתעה ונגרום מציאות של אנשי צבור שחיים ע"פ האימרה "אחטא ואשוב"¹⁸.

17 רמב"ם הלי דעות ו, ת.

18 ע"י ברמב"ם הנ"ל בהערה הקודמת, שמבחינן בין הוכחה על מצוה בין אדם לחברו דאסור להוכיחו ברבים, לבין מצוה בין אדם למקום דשרי לאחר שהוכיחו בסתר. ויש להקשות מתורת כהנים עה"פ "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא" (ויק' יט, יז) שדורשים,

כמוכן, כל זה מותנה באמינות מוחלטת של הכתב ונאמנותו לאמת כמשי"כ רבינו יונה שם בהמשך:

כשאומרו בפרהסיא והמספר הוא אדם כשר, הכל יודעים שאין אדם כשר מספר בדברי שקר ברבים ואין לשומעים לחשדו.
עלינו גם לשאוף להגיע למצב שכתב המגלה דברים לא מדוייקים יאבד את כל אמינותו ואף את תפקידו ויהיה ללעג ולקלס במקצו. אז נוכל לצרף גם את הכלל שלא ירצה להפסיד אומנותו (יו"ד ר"ס צח). הנאמנות אז תתחזק וממילא ההוכחה תהיה אפילו יותר משמעותית. יש לנסות לכוון את התחרות בענף התקשורת להיות תחרות באמינות ולא במי יהיה הראשון לגלות את ה"סקופ".
לסכם נקודה זאת, רצוננו לומר שהעיתונות במדינה מתוקנת מהווה (בדרך צחות) את יישום הלקח של המשנה באבות (ב, א) שאין אדם בא לידי עבירה אם יודע שיש "עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיו בספר נכתבים" ר"ל בעיתון אמין!

5. חיוניות ידיעת קורות העולם

בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' כג) נשאל הרב יעקב רישא - על מה סומכים "רבים וגם שלמים" שקוראים עיתוני חדשות בשבת דהרי נפסק בש"ע (או"ח שז, טז) שאסור לקרות סיפורי מלחמות וכיו"ב בשבת? והוא משיב דמה שנאסר הוא לקרות במלחמות הקדמוניות:

שאין בהם צורך לקרות בהם עכשיו, אבל בתוך כתב התחדשות שנדפסים מקראות של זמנאי הללו שיש בהם כמה צרכי בני אדם לידי באיזה מדינה שהוא מלחמה או שאר מקראות רעות ח"ו ואולי אפשר להציל איזה דבר על ידי איזה פעולה וכיו"ב, נ"ל דליכא בזה איסור קריאה משום שטרי הדיוטות, כנ"ל.¹⁹

"לא תלבין את פניו ברבים". אך כאמור, אם נאמר שבמציאות המודעות לתקשורת בדורנו, יש לכל אנשי צבור דין כמוכח ועומד מלפנינו, ניחא. וכך צ"ל דקשה לומר שרבינו יונה יסתור דרשה מפורשת. ועי"ע בח"ח (כלל י, ט וסי"ק כח שם) שמביא עי"פ דברי רבינו יונה בשערי תשובה (סי' רכח) דיצויר מקרים שלא צריכים להוכיח מראש כשיודע שתוכחתו לא תועיל עד שיגלה המעשה לעיני כל.

19 למרות שהמשנה ברורה (שז, סג) מציין שהרבה חלקו על מסקנת השבות יעקב, זה נובע מחומרת איסור שיחת משא ומתן בשבת ולא שחלקו על סברתו, עיי"ש. למעשה, גם היעביץ החמיר מהאי טעמא. אך במפתחות כתב הכותב בזה הלשון: "קריאת הגאזעטין בשבת אינו איסור ברור ולסוחרים ראוי להתרחק מקריאתו", ויש לברר מי כתב את המפתח.

דברי שבות-יעקב מובאים להלכה גם במהרש"ם (דע"ת או"ח שז, טז) וכ"כ בשאלת יעביץ (ח"א סי' קסב) שמוסיף מדיליה שיש צער למנוע קריאת עיתונים בשבת ויש גם תענוג (!) בקריאתו עיי"ש.²⁰

יש להוסיף דעל אחת כמה וכמה חשוב להיות ער לאירועי היום בדורנו שיש לנו ב"ה מדינה יהודית וכל קורותיה צריכות לענין, להשפיע ולהפעיל את עם ישראל כולו. קל וחומר בן בנו של ק"ו כשלדאבוננו מלחמות, פיגועים ומשברים באים לעתים תכופות על עמנו. מה עוד שהאפשרות בזמננו להשפיע גם מהקצה השני של העולם ע"י התנדבות, תפילה, משלוחי רופאים ותרופות, תרומת דם, כסף, מכתבי מחאה וכדו' היא ממשית, חשוב לכל אוהב ישראל לדעת את החדשות. וע"י משי"כ הרב קוק זצ"ל אל בנו הרב צבי יהודה זצ"ל (אגרות ח"ד סי' א' קט).

כמו כן, מצאנו לפעמים בספרות השו"ת התייחסות וניצול חיובי של בנות העיתונות. למשל, כדי להתיר עגונות ע"י איתור הבעל או איתור עדים שיכולים לאשר מיתת או חיות הבעל (שו"ת חתם סופר ח"ג אה"ע סי' נח); לפרסם הודעות חשובות כגון ממצאים רפואיים (אגרות משה אה"ע ח"ד סי' י'), הסרת סמיכה מרב אחד שסרח (שו"ת יהודה יעלה ח"א או"ח סי' לז) או לבטל תעודת כשרות, לגלות מסרבי גיטין על מנת ללחוץ עליהם, ולפרסם ויכוח (חת"ס ח"ו, ליקוטים סי' לה). וכן מצאנו מכתבים גלויים רבים של החפץ חיים וגדולי ישראל אחרים שפרסמו בעיתונות, להספיד צדיקים (ע"י שו"ת ר' עזריאל ח"א, יו"ד סי' רסג), לפרסם דברי תורה, לקיים מצות השבת אבידה (חת"ס ח"ה סי' קכב) וכיו"ב. הא חזינן שיש פנים חיוביות וחיוניות רבות לעיתונות.

ה. בירור התנאי "שמתכוון לשם שמים ולתועלת"

כל מה שכתבנו לעיל שישנה מצוה וגם חובה לגלות נסתרות בגנותו של חברו כאשר הן מבחינת לא תעמוד על דם רעך, השבת אבידה, הוכח תוכת, והרתעת חוטאים פוטנציאליים - כל זה כשהכתב זהיר לקיים את התנאים כפי שמסכם החפץ חיים (ד, לב):

1. ראה את הדברים בעצמו ולא רק ששמע מאחרים.

2. בדק את כל הנסיבות וברור לו שיש פה עוול.

20 מעניין הדבר שהחפץ חיים לא העלה את הסתייגותו מעיתונות בכלל כשזן במשנה ברורה בקריאתם בשבת, למרות שהוא רגיל להסתעף לנושאים אחרים כשיש צורך בהוכחה כגון בסי' עה בענין כיסוי ראש נשואה, סי' א' בענין לימוד ספרי מוסר ועוד.

3. לא הגזים כלל.

4. מתכוון לתועלת.

5. מעיז לומר בלי להסתיר את שמו.

נראה שמכל התנאים הללו הבעייתי ביותר הוא כוונת הכתב, ועל כן אוסר הרב שלמה אבינר בדרך כלל לקרוא עיתונים (עי' עיטורי כהנים כרך 81), שהרי עיקר מטרת הכתב היא לכתוב כדי לעניין את צבור הקוראים, לקדם את הקריירה שלו, להתפרנס וכדו' ולא לשם שמיים ותועלת.

יותר מזה, ראינו בשו"ת עשה לך רב לרח"ד הלוי שליט"א רבה הראשי של תל אביב (ח"א, סי' ע), שנשאל אם מותר לעבוד בתור "מלשין" או "מודיע" לשלטונות מס-הכנסה. לאחר שמביא את השיקולים החיוביים כהשבת אבידה ולא תעמוד על דם רעך (כמשי"כ לעיל) הוא מוסיף:

אלא שיש עדיין נקודה נוספת לבירור, שכל הנ"ל מותנה בדבר אחד: שהמגלה אוזן חבירו מתכוין אמנם למצוה בלבד, ואין לו שום נטיה או טובת הנאה פרטית. ואילו "מודיעים" אלה עושים זאת בשכר... ואם אין כאן כונת מצוה בטהרתה, יתכן שכל ההיתר נופל... ואילו זה המבלש וחוקר אחרי בני אדם וכל כוונתו... טובתו האישית וצפייתו לשכר שישולם לו... ונשאר דינו כהולך רכיל פשוט.²¹

לפיז עולה שכל עיתונאי שמקבל משכורת לכאורה עובר ממילא על איסור שכוונתו אין טהורות!

ככל הנראה חולק הרח"ד הלוי על דברים מפורשים של החפץ חיים (ח"ב כלל ט"י סק"ג) וז"ל:

שיכוין רק לתועלת... ואין כוונתו... (לומר) דאם איננו מכוין לתועלת הוא פטור ממילא מלספר מחמת חשש איסור רכילות דהלא "לא תעמוד על דם רעך" כתיב, ואף בענין ממון וכנ"ל, ועי' ברש"י סנהדרין (עג) ד"ה קמ"ל. אך כונתנו שיכריח את עצמו בעת הסיפור לכוון לתועלת.²²

21 עי' מה שחידש שם בסוף דבריו שאם "המודיע" מקיים את התנאי, שעומד בפומבי מאחורי מה שכתב בלי להסתתר, דינו כשוטר ואין על זה דין הלשנה כלל ומותר אף לקבל משכורת. ויתכן לומר דה"ה בני"ד. אך לא הבנתי איך זה פותר את בעיית טהרת כוונתו שמעלה הרב פה, דמדובר על ב' תנאים שונים (כוונת טהורות, ושלא יסתתר) כאשר כל אחד חיוני בפ"ע.

22 נראה שצ"ל דסבר הרח"ד הלוי שכאשר מקבל משכורת אי"א להכריח את עצמו לשנות כוונתו דהוי כעין פסיק רישא, שחייב אף בדבר שאינו מתכוון דממילא מתכוון אף בעל כרחו. אך צ"ע מדוע אם כן הוא מתיר ע"פ סברתו שהזכרנו בהערה הקודמת.

מה עוד, שמדברי ה"ר עובדיה יוסף שליט"א (שו"ת יחווה דעת ח"ד סס"י סי') עולה ההיפך ממש(!) דאם מקבל שכר אינו גורע אלא אדרבה, ניחא טפי וז"ל: ולפע"ד נראה שאפילו אינו מקבל שכר, אם יודע שהמזכיר גונב מכספי החברה, חייב להודיע להם משום לא תעמוד על דם רעך. לסכם, גם אם הכתבים מקבלים משכורת תמורת עבודתם, יש מקום לומר שזה אינו פוסלם וזה לא פוגם אוטומטית בטהרת כוונותיהם. נמצא שגם עיתונאי שאינו מתכוון לגמרי לשם שמים אינו פטור ממצוות לא תעמוד על דם רעך והשבת אבידה, אלא שהוא צריך לנסות "להכריח את עצמו בעת הסיפור לכוון לתועלת".

ו. העיתון כ"בעל לשון הרע"

עד כה הצענו פתרונות הלכתיים לכל הבעיות שהעלנו שניתן אולי לסמוך עליהם מחמת הצדדים החיוביים בעיתונות כמש"כ לעיל, אך טרם דנו בקושי הגדול מכולם והוא הסוג הרביעי של רכילות שמזכיר הרמב"ם (דעות ז, ב) וז"ל: אבל בעל לשון הרע זה שיושב ואומר: "כך וכך עשה פלוני, וכך וכך היו אבותיו וכך וכך שמעתי עליו" ואומר דברים של גנאי. על זה אמר הכתוב (תה"י יב, ד) "יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות". הכסף משנה מדייק ממש"כ "אבל" דשונה בעל לשון הרע מהמספר לשה"ר במקרה (שהזכיר לפני"כ) לא רק הבדל כמותי (שמדבר יותר) אלא הבדל איכותי לחומרה, ר"ל שיש להתרחק ממנו לגמרי. מוסיף שם החפץ חיים ללשון הרמב"ם (כלל א', סעי' ג) "וענשם הרבה יותר גדול", ושלחם התכוונו חז"ל באמרם שאין למספר לשה"ר חלק בעולם הבא מפני שנעשה אצלם הדבר כהיתר (שם סעי' ד), וה"ה נמי להולך ויושב ביניהם ומקשיב (כלל ו' סעי' ו'). פירוט נוסף בהגדרת בעל לשון הרע מצאנו בס' ארחות צדיקים (שער לשה"ר ע' רב במהד' ירושלים תשמ"ו):

בעל הלשון מחפש מומי בני אדם והוא דומה לזבובים שהם ינחו לעולם על מקום הלכלוך... וכך הוא בעל לשה"ר מניח כל הטוב באדם ומדבר מן הרע. מעשה באדם אחד שהלך עם חכם בשדה וראה נבלה אחת, אמר אותו האדם: כמה מסרחת נבלה זו! אמר החכם: כמה לבנים שינייה! החכם הוכיח לאותו אדם ואמר: למה תאמר הגנאי שלה, תאמר השבח כי לעולם יספר אדם בשבחו של עולם.

עיתונות היום היא לכאורה מקצוע שלם שעצם הגדרתו היא לחפש מומי החברה ולספר לשון הרע בקביעות למאות אלפי אנשים בכל יום ויום. האם יש בעל לשון הרע גדול מזה!! (וכ"כ הרב שלמה אבינר בעטורי כהנים חוברת 46).
 אם בתשובה שהזכרנו לעיל, מסכם הרח"ד הלוי שליט"א שיש להתרחק מלעבוד כמלשין למס הכנסה, שזה דחף פסול שדוחפהו לעבוד במקצוע שמרגילו במידה רעה, מה נאמר בני"ד לגבי דחפי העיתונאים!!
 השיקול שמוזכר שם, ש"אחרי הפעולות נמשכים הלבבות", צריך להרתיע כל בן תורה מלעבוד בתחום זה במתכונתו הנוכחית, ולהדליק נורה אדומה אצל קוראי העיתונים שבאים במגע תמידי עם "בעל לשון הרע". ועיין מש"כ לקמן בדין חדשות ברדיו.

ז. הקשבה לחדשות ברדיו לעומת קריאת עיתונים

אם נתחשב בצדדים החיוביים ולעתים אף החיוניים של ידיעת קורות העולם והחדשות (כמש"כ לעיל) יש לעיין מה הוא הרע במיעוטו למי שאין בהישג ידו עיתון כשר או שזה אינו מספק לו את הידע הנדרש או המיידיות הנדרשת. ייתכן שיש יתרון לקריאת עיתון לעומת הקשבה לחדשות ברדיו - הקורא שנתקל בלשה"ר בכותרת או בכתבה יכל לדלג מיד לכתבה אחרת, מה שאין כן המקשיב. לעומת זאת, אם ראינו שהבעיה העיקרית בנדון דידן היא שיש לכתבים בעיתון דין של "בעל לשון הרע", אזי אסור מדאורייתא לקראם כלל וא"א לומר אדלג, לא אאמין וכד' (כלל ו' סעי' ה-ו).

מאיידך גיסא יתכן לומר שהמתכונת המצומצמת של החדשות ברדיו עדיפה מבחינה זו על העיתונים שדרכם להרחיב. גם העובדה שהרדיו, שהוא ממלכתי ולא תחרותי, יש לו מוניטין יותר רציני ופחות פרופלרי וממילא פחות משמיץ. איברא, צריך עיון אם מתכונת זאת בכלל תוגדר כ"בעל לשון הרע" ע"פ הגדרת הח"ח (שם): "שתשוקתם תמיד לדבר מגנות חבריהם". יתכן מאוד שבמהדורות רבות של חדשות ברדיו אין לשון הרע כלל. מאי שנא חדשות ברדיו מדין אדם ממוצע, שלדאבוננו הרב אינו מקפיד או אינו מודע למצוות שמירת הלשון? אמנם אסור להקשיב לבעל לשון הרע שמוחזק ברעתו, אך לא שמענו שאסור לשוחח במקרה שיתכן שבן שיחו ירכל ויתכן שלא. אדרבה, יש לדמות הקשבה לחדשות ברדיו למש"כ החפץ חיים (שם):

שמיעת לשון הרע הוא איסור תורה היינו לילך ולשמוע, אבל אם ישב בחבורת אנשים שנתקבצו לענין מה והתחילו לדבר דברים אסורים,

והוא משער שדברי תוכחתו לא יועילו להם מאומה תלוי בזה אם אפשר לו לילך ממסיבתם או להניח אצבעו באזניו מצוה רבה הוא עושה בזה... אבל אם אי אפשר לו להשמט ממסיבתם ומשער בעצמו שעצה זו דהנחת אצבעו באזניו ג"כ קשה לו מאוד מפני שילעגו עליו ובודאי לא יעשה עצה זו, עכ"פ יראה אז לזרז את עצמו... וללחום מלחמת ה' עם יצרו כדי שלא יכשל עכ"פ באיסור דאורייתא של שמיעת וקבלת לשון הרע. ולזה צריך ג' (תנאים)... א) שלא להאמין... ב) לא יהיה ניתא לית... ג) שלא להראות... שום תנועה... שהוא מסכים.

בנדוננו, מאזינים לחדשות למטרה מאוד מסוימת, אך אם באקראי ישמע לשה"ר בתדשות, אין את מי להוכיח ונותר לו רק להכניס אצבעותיו לאזניו (ויתכן דה"ה אם ידבר או ישיר לעצמו וכדו') ולפחות לא לקבלו. וכ"כ כשאינו יכול לכבות (כגון שמקשיב לרדיו שבאוטובוס) אך בדרי"כ אין מניעה מלכבות את הרדיו - שהוא אף מעשה קל יותר מקימה ועזיבה או הכנסת אצבעות לאזניו כפי שמציעים חז"ל.

עדיפות נוספת לחדשות ברדיו לעומת קניית עיתון היא מצד מסייע ידי עוברי עבירה, שאם יש מאמרים רבים בעיתון שאסור לקראם או תמונות שאסור לראותן יש ברכישת עיתון חיזוק וסיוע ידי עוברי עבירה - אפילו אם נאמר שאין להם דין של בעלי לשה"ר. אפילו איש העסקים שיחמיר לקרא רק את דפי העסקים, בכל זאת דמי העיתון שלו תורמים לחזק ידי המו"ל. מה עוד שאין המו"ל מבחין בזה שקנית בשביל המותר שבעיתונו אלא אדרבא, חושב הוא שציבור הקונים מרוצה ממתכונת העיתון ונמצא שהקונה מחזקו ממש להמשיך באיסורו בעתיד כבעבר, ועובר אולי אף על לפני עוור לא תתן מכשול.

מיהו, מצאנו בשו"ת מחזה אברהם (סי' מח), שנשאל על אודות אופה ישראלי שאופה בשבת עבור הקונים המתמידים שלו ודן אם מותר לקנות ממנו אחרי השבת מפת הנאפת בשבת. צידד שם המחבר שלא למחות ביד מי שרוצה להקל, ומוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידיים. סברתו היא לסמוך על שיטת הפני משה דס"ל דבאיכא גם ישראלים אחרים שיקנו, לא שייך לפני עוור (דאינו כתרי עברי דנהרא וכ"כ כשאינם מודעים לאיסור הנדון ולבעיית לפני"ע). בנוגע למסייע ידי עוברי עבירה מצדד המחזה אברהם בדברי השי"ך (יו"ד קנ"ו), דבישראל מומר אינו חייב להפרישו, ומוסיף הסברה דהלעיטהו לרשע וימות. מוסיף המנחת יצחק (ח"ג סי' עט) שיש גם לעיין אם דין לפני דלפני חמור כלפני עוור, דהא הקונה מכשיל המוכר שהוא המכשיל את המו"ל.

ר' אברהם מבוטשאש מביא שם הבחנה נוספת בין הקונים הקבועים, שדינם כמי שמצוה לאפות בשבת ואסורים לעולם להנות ממעשה שבת כדין האופה בעצמו, לבין הקונים באקראי שאין צריכים למחות בהם אם יקנו לאחר שהמתינו "בכדי שיעשו".

על פי סברתו של בעל המחזה אברהם, יש להעדיף לקנות עיתון, ואפילו בקביעות ממוכר עיתונים, מאשר להיות מנוי קבוע ולקנות ישירות מהמוציא. סוגיה זאת היא ארוכה ומסובכת ואכמ"ל יותר, אך רצינו להראות שיש על מי לסמוך להקל. לעומת הבעייתיות של לפנינו ומסייע ידי עובדי עבירה, שהם נחלתו של קונה העיתונים, המקשיב לחדשות ברדיו דינו קל בהרבה מהבחינות הללו, שאין רווח לרשות השידור אם יש מאזין נוסף ולעולם גם לא ידעו אם הקשבתי או לא.

ה. התייחסות הגדולים לעיתונים

בראשית דברינו, ציינו שתי גישות שונות לנושא העיתונות בכלל. החפץ חיים באגרת מיוחדת על הנושא²³ מזהיר ומוכיח שיש להתרחק לגמרי מקריאת עיתונים. ניתן לסכם את טענותיו בשמונה (!) נקודות: לשון הרע, רכילות, ליצנות, מחלוקת, כפירה, שיחת חולין בשבת, ביטול תורה, וניבול פה. בדורנו, שראינו פריצת כל גדרי הצניעות בעולם המערבי, ובראשם בעיתונות הליברלית שמצדיקה ניאוף, גילוי עריות, משכב זכר וכי, כאורח חיים לגיטימית, וכאשר תמונות לא צנועות מעטרות את העיתון היומי (דבר שלא נשמע בזמנו של החפץ חיים), אזהרותיו של החפץ חיים מקבלות משנה תוקף. ואכן, בהזכירם את נושא העיתונות, גדולים ורבים מוסיפים הערות שליליות בדרך אגב כדבר מובן מאליו, אפילו כאשר זה לא הנושא העיקרי בדיוןם. למשל, בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' עט) נשאל על אודות עיתון שנדפס בשבת, אך הוא מקדים ואומר: "יש לדון אף בלתי הטעם של חילול שבת ויו"ט, מטעם שכנודע המה מלאים דברי כפירה ותאוה המרעילים את הנשמה, ובודאי יש להרחיק מאלו כמטחוי קשת, אך על זה לא נשאלתי". בדומה לזה עיי' אגרות משה יו"ד סוף סי' עו. ראוי לציין שיש כמה מהגדולים הללו שמגנים את קריאת העיתונים, אך בעצמם ניצלו את במת העיתונות לצרכים חשובים (עיי' לעיל סוף סעיף ד').

23 גם בכה"ג יש מחמירים במעשה שבת דאם כל הצבור הדתי יחרימו ולא יקנו, או בני"ד לא יקשיבו, אולי לחץ זה ישפיע לטובה על העובר, עיי' בקה"י הנ"ל.

לעומת גישה זאת, מרן הרב קוק זצ"ל נוקט, כדרכו, בגישה של הסתכלות גדולה וחיובית לא לקבול על הרשעות אלא להוסיף צדק.²⁴ הרב מצרף גם את המבט הלאומי והממלכתי, שעם שיבתנו לציון ותחיית עמנו והקמת חברה ומדינה ישראלית כבימי קדם, עלינו להקים את המסגרות הנחוצות ומקובלות בכל חברה מודרנית אך ברוח הישראלית המיוחדת, דהיינו ע"פ דרכי ה':

להציל את הכל, מבלי להשאיר גם צרור... להציל את הגוף כמו הנשמה, את חיצוניות ההויה כמו פנימיותה, את הרע בעצמו כמו את הטוב, ולא עוד אלא להפוך את הרע לטוב גמור, ולהעלות את העולם ומלואו בכל צדדיו ותכסיסיו את העולם היחידי בכל ערכיו החמריים, ואת העולם החברותי בכל סדריו, להעמיד את הכל על בסיס הטוב. זאת שאיפת ישראל (אורות הקודש ע' תפח).

הרב זצ"ל לא הסתפק בתאוריה אלא גם עמד בהתכתבות עם כמה עורכי עיתונים, ואף הדריכם למעשה בכללים ובפרטים של העריכה. למשל:

1. הרב זצ"ל לא הסתפק שלא יהיה "רע" בעיתון, אלא ראה את הפוטנציה שבו להוביל את הצבור להתעלות ברמה. הוא התריע שאסור לעיתון להשפיל את רמת הנושאים הנדונים בגלל חלק של האוכלוסיה אלא אדרבה, "העיתונות הדואגת לפיתוחה של הקהל, צריכה היא לעמוד ולהשתדל שתשאר עומדת תמיד על מדרגה יותר גבוהה ומפותחת מהמדרגה של דעת הקהל שבהווה. ולהוציא תמיד אמצעים נכונים איך לסגל את הדיעה הקהלית ולהקריבה לאט לאותו הגובה שכבר באה לה העתונות בכללה" (אגרות הראי"ה ח"ב, אגרת שמד). ע"כ צריכים לייסד עיתונים שיתייחסו ל"תחיה הלאומית בנקודת קדושתה העליונה ששם שרוי נצחה והודה" (אגי תצז).

2. הרב זצ"ל הדגיש את הצורך להקפיד במשנה זהירות בהלכות לשון הרע בעיתונות, דלפי הפוטנציה הגדולה שבה גם הסכנה. "צר לי מאוד על סגנון ההתנפלות שהיתה למחלה מהלכת... ולמה זה תהיה חטאת הלשון, כשהיא ביחוד מתלבשת בכתב ומתפרסמת ע"י עתון, אינה נוקקת להוראה בעומקה של הלכה, כמו יתר דקדוקי תורה?" (שם). אך, כאמור, הפתרון אינו לשלול את תחום העיתונות (דבר שאינו מעשי וגם אינו רצוי לאבד את הפוטנציה הגדולה שבו) אלא לתקן אותו.

3. הרב זצ"ל מזהיר את העיתונות הדתית מ"הרוח השבלוני שלו, בלא שום רעיון מרתיב את הדעת". אין לפסול את הסופרים החופשיים בצורה כוללת ובהוכחה כללית מרחפת, אלא לבקר ב"סגנון מדעי" שזה "נותן לו פנים יותר רציניים". רק ע"י כך ניתן להשפיע על חוגים רחבים של קוראים (אג" שנה).

4. בכמה וכמה הזדמנויות רואים את התמיכה הנלהבת של הרב זצ"ל להוציא עיתון יומי ברוח כל הנ"ל. אף בקשו ממנו להיות עורך ראשי לעיתון יומי בשנת תרס"ט, אך סירב רק בגלל חוסר זמן (אג" קפה). הוא מאוד שמח כשהתחיל הרב מאיר בר-אילן לערוך את העיתון "העברי" בשנת תרע"א, ואף הקפיד מאוד כשהפקיד את אחריותו ביד אחר לגליון אחד! (אג" שנה, עיי"ש להערות מפורטות ממש על סגנון, תוכן, עריכה וכו'). הרב רצה מאוד שבנו יחידו, מו"ר הרב צבי יהודה זצ"ל, ישתתף בהוצאת עיתון דתי, אך נדחה הרעיון בגלל הקמת משפחתו (אג" א' ל"ד וע"ע באגרות א' כמה וא' קמט).

ט. סיכום

קיימת בעייתיות אמיתית עם נושא העיתונות וקל וחומר עם המתכונת והכתבים הנוכחים. מאידך גיסא ראינו צדדים חיוביים בעיתונות (לא תעמוד על דם רעך, השבת אבידה, הוכח תוכיח וידיעת קורות העם והעולם) ואף חיוניים ביותר בפרט בניחול מדינה מודרנית. כל שכן בזרנו כשקצב השינויים הגדולים בעולם בא במהירות מסחררת וניתן להשפיע אף ממרחקים, חשוב שעם ישראל כולו ידע קורות העולם ובמיוחד בארצנו. ראינו בגישת מרן הרב קוק זצ"ל שיש בעיתונות פוטנציאל גדול מאוד להעלות ולתנך את הדור.

לאור חיוניות זאת, עלינו למצא פתרונות לצללים שבתחום ולהתחיל ליישם את השינויים הדרושים. ההצעות העיקריות שהצגנו הן כדלהלן:

1. לעומת שיטת המאירי והבנתנו ברמב"ם, ניתן לסמוך על שיטת רש"י והחינוך שרכילות היא דוקא בדיבור בגנותו או לרעתו של חברו. כך הבין החפץ חיים גם ברמב"ם וכן הכריע. ע"כ מותר מדינא לדווח מה עשה פלוני או מה אמר אלמוני כשאינו בגנותו או לרעתו.
2. מותר ואף חובה לכתוב בגנותו של חברו אם עי"ז הוא מציל חבר אחר מנזק גופני או ממוני ומקיים בכך מצוות השבת אבידה ולא תעמוד על דם רעך. קל וחומר אם מציל את הרבים מנזק ע"י דווחו.
3. רבנו יונה מביא שהוא הדין כדי להציל את חברו מעברה ולמנוע עבריינים פוטנציאליים בעתיד, שנרתעים מפרסום מעשיהם בתקשורת.

4. גם בכה"ג, כתב שמדווח בגנותו של חברו צריך להתכוון לשם שמים ולתועלת בלבד. מיהו, ראינו שאם קשה לכתב להתכוון אך ורק למטרות המותרות מ"מ אינו פטור ממצוות לא תעמוד והשבת אבידה וכו' ועליו לנסות להכריח את עצמו להתכוון במידה האפשרית. כמו"כ, אין בקבלת משכורת פסילה אוטומטית בהשפעתה על כוונת הכתב.
5. פן מקיף ביותר להתיר כתבות מגנות הוא שאין איסור לשון הרע בדבר המפורסם לעין כל. כלל זה, שמסביר סיפורים רבים בתנ"ך ובחז"ל, אינו מדין אפי תלתא וע"כ אינו מוגבל לתנאים הנדרשים. מיהו, אסור להיות "מגלה הסקופ" להיות המפרסם לעיני כל. יש לשאוף להגיע להקפדה מלאה בתנאי זה ולפרסם רק מה שמותר לכתחילה ע"פ התנאים הקודמים.
6. במתכונת הנוכחית, יתכן שיש לעיתונים דין של "בעלי לשון הרע" ולפי"ז עדיף להקשיב לחדשות ברדיו.
7. יתרון נוסף לחדשות ברדיו הוא מבחינת "לפני עוור" ומסייע ידי עוברי עבירה הכרוכים ברכישת עיתון. מיהו, ראינו שיש מקום להבחין בין מנוי קבוע לבין הקונה המזדמן.

אין בהצעותינו, חלילה, להמעיט כלל בחומרת איסורי רכילות, לשון הרע ובעל לשון הרע. מחוייבים אנו להזכיר את דברי פלא-יועץ בנדון (ערך לשה"ר) שמוטב "לברוח מאה שערים של היתר שלא יכנס לפתח אחד של איסור", ואכן ראינו שכך נהגו להמליץ רבים מגדולי ישראל במשך הדורות להתרחק מעיתונים (לעומת משי"כ השבות יעקב, היעב"ץ, ומהרש"ם שהזכרנו לעיל).

לעומת השוללים, אין ספק שההבדל בגישת מרן הרב קוק זצ"ל מגישות הגדולים האחרים שהזכרנו נובעת מנקודת המוצא שמדינה ישראלית היא דבר טבעי ונחוץ ביותר לקיים את יעודנו כעם ישראל. לא "דת" ישראל המצטמצמת בפולחן דתי (כפי שניתן לטעות ע"פ תקופת גלותנו), אלא ממלכת כהנים וגוי קדוש העומד כמדינה למופת ולחיקוי ע"י שאר אומות העולם, מדינה עם כלכלה וצבא ותרבות ועיתונים וכו' וכו' כאשר הכל מתנהל ע"פ המוסר האלוקי וטהרת הקודש. כך היינו בתקופת דוד ושלמה, וכן בעז"ה אנו הולכים ושואפים לחזור ליעודנו: להיות "אור לגויים" פשוטו כמשמעו.